

Uchwała z dnia 6 września 1994 r.
II UZP 18/94

Przewodniczący SSN: Teresa Romer (sprawozdawca), Sędziowie SN: Teresa Flemming-Kulesza, Stefania Szymańska,

Sąd Najwyższy, przy udziale prokuratora Iwony Kaszczyszyn, w sprawie z wniosku Gminnej Spółdzielni "Samopomoc Chłopska" w N. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w R. o zasiłek chorobowy, po rozpoznaniu na posiedzeniu jawnym dnia 6 września 1994 r. zagadnienia prawnego przekazanego przez Sąd Apelacyjny w Rzeszowie postanowieniem z dnia 29 kwietnia 1994 r. [...] do rozstrzygnięcia w trybie art. 391 k.p.c.

Czy po dokonaniu na podstawie art. 1 pkt 4 ustawy z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy - kodeks cywilny (Dz. U. Nr 55, poz. 231) nowelizacji art. 33 tego kodeksu, Gminna Spółdzielnia "Samopomoc Chłopska" jako organizacja spółdzielcza jest uspołecznionym zakładem pracy o jakim mowa w § 19 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 czerwca 1983 r. w sprawie zasad obliczania zasiłków z ubezpieczenia społecznego oraz pokrywania wydatków na te zasiłki (Dz. U. Nr 33, poz. 157 ze zm.) i w związku z tym, czy po dacie tej nowelizacji jest zobowiązana do pokrywania wydatków na zasiłki chorobowe w czasie trwania stosunku pracy ze środków własnych przeznaczonych na wynagrodzenia ?

p o d j ą ł następującą uchwałę:

Od dnia 1 października 1990 roku do dnia 4 lipca 1993 r. Gminną Spółdzielnię "Samopomoc Chłopska" jako organizację spółdzielczą należało traktować jako uspołeczniony zakład pracy w rozumieniu § 19 ust. 1 i 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 czerwca 1983 r. w sprawie zasad obliczania zasiłków z ubezpieczenia społecznego oraz pokrywania wydatków na te zasiłki (Dz. U. Nr 33, poz. 157 ze zm.).

U z a s a d n i e n i e

Przedstawione w sentencji uchwały zagadnienie prawne powstało na tle następującego stanu faktycznego. Gminna Spółdzielnia "Samopomoc Chłopska" w N. pismem z dnia 3 grudnia 1993 r. zwróciła się do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w R. o zwrot wypłaconych od 13 maja 1991 r. do 5 lipca 1993 r. zasiłków chorobowych w kwocie 128.658.000 zł.

Żądanie swoje Spółdzielnia umotywowała zmianami dokonanyymi w kodeksie cywilnym. Zdaniem Spółdzielni, mocą tych zmian utraciła ona znamiona jednostki gospodarki uspołecznionej i stała się podmiotem gospodarki nieuspołecznionej. Decyzją z 21 grudnia 1993 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w R. stwierdził, że do 4 lipca 1993 r. spółdzielcze zakłady pracy miały obowiązek pokrywania zasiłków chorobowych z własnych środków. Organ rentowy powołał się na art. 11 ust. 1 ustawy z dnia 25

listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz. U. z 1989 r., Nr 25, poz. 137 ze zm.) oraz na ustawę z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz podatku akcyzowym (Dz. U. Nr 11, poz. 50), która uchylila ustawę z dnia 26 lutego 1982 r. o opodatkowaniu jednostek gospodarki uspołecznionej (jednolity tekst: Dz. U. z 1987 r., Nr 12, poz. 77 ze zm.). W uzasadnieniu decyzji podano, że od 5 lipca 1993 r. przestało obowiązywać pojęcie jednostki gospodarki uspołecznionej w zakresie klasyfikowania płatników składek dla celów ubezpieczeń społecznych, a także w zakresie przekazywania wydatków na zasiłki chorobowe wypłacane pracownikom.

Od decyzji tej Spółdzielnia odwołała się do Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Rzeszowie.

Wyrokiem z 28 lutego 1994 r. Sąd ten zmienił zaskarżoną decyzję i zasądził od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w R. na rzecz Gminnej Spółdzielni "Samopomoc Chłopska" w N. tytułem zwrotu zasiłków chorobowych 128.658.000 zł. z ustawowymi odsetkami.

W uzasadnieniu wyroku Sąd podał, iż art. 33 kodeksu cywilnego, po jego nowelizacji, zmienił stosunki własnościowe. W konsekwencji doprowadziło to do tego, że pojęcie zakładu uspołecznionego straciło sens. Dlatego też Gminna Spółdzielnia "Samopomoc Chłopska" w N. nie jest jednostką gospodarki uspołecznionej w rozumieniu przepisów określających zasady ustalania i opłacania składki ubezpieczeniowej przez pracodawcę - art. 33-36 ustawy z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz. U. z 1989 r., Nr 25, poz. 137 ze zm.) oraz rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 1990 r. w sprawie wysokości podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne, zgłaszania do ubezpieczenia społecznego oraz rozliczania składek i świadczeń z ubezpieczenia społecznego - (jednolity tekst: Dz. U. z 1993 r., Nr 68 poz. 330).

Zdaniem Sądu Wojewódzkiego zasiłek chorobowy przysługiwał pracownikom od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, a nie od pracodawcy. Sytuacja taka powstała od daty wejścia w życie zmian kodeksu cywilnego.

Sąd Apelacyjny w Rzeszowie rozpatrując rewizję organu rentowego od wyroku Sądu I instancji powziął poważne wątpliwości prawne, którym dał wyraz w przytoczonym w sentencji uchwały zagadnieniu prawnym.

W uzasadnieniu Sąd Apelacyjny m.in. podkreślił, że istotnym dla rozstrzygnięcia powstałego w sprawie zagadnienia prawnego wydaje się być ustalenie, czy wobec zrezygnowania - na skutek nowelizacji art. 33 kodeksu cywilnego - w prawie cywilnym z podziału osób prawnych na jednostki uspołecznione i na osoby nie mające takiego charakteru i wprowadzenia w to miejsce podziału osób prawnych na Skarb Państwa i inne osoby prawne, spółdzielnia jest jednostką gospodarki uspołecznionej, a w każdym razie uspołecznionym zakładem pracy. Pojęcia uspołecznionego zakładu pracy i jednostki gospodarki uspołecznionej nie są identyczne w rozumieniu przepisów określających zasady ustalania i opłacania składki ubezpieczeniowej przez zakład pracy.

Przepisami tymi są przede wszystkim art. 33 - 36 ustawy z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych, wymienianej poprzednio, jak również rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 1990 r. w sprawie wysokości podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne, zgłaszania do

ubezpieczenia społecznego ... także poprzednio przytoczonego.

Rozważenia wymaga, czy ustawa z dnia 26 lutego 1982 r. o opodatkowaniu jednostek gospodarki uspołecznionej (jednolity tekst: Dz. U. z 1987 r., Nr 12, poz. 77 ze zm.) kwalifikująca spółdzielnie jako takie właśnie jednostki oraz § 11 pkt 12 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 5 lutego 1989 r. w sprawie rozciągnięcia przepisów ustawy o zobowiązaniach podatkowych oraz określenia właściwości organów podatkowych w zakresie umarzania zaległości podatkowych (Dz. U. Nr 6, poz. 40) miały również decydujące znaczenie w kwestii opłacania składek na ubezpieczenie społeczne, uwzględniając, że prawo ubezpieczeniowe w systemie prawa zaznacza swoją odrębność także wobec prawa cywilnego.

Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę, że pojęcie spółdzielni jako uspołecznionego zakładu pracy, nigdy nie zostało w prawie zdefiniowane. Wydaje się, że antytezą tego pojęcia jest prywatny zakład pracy, zaś kryterium rozróżnienia stanowi stopień uspołecznienia zakładu, określający kto jest właścicielem. Jest niewątpliwe, że majątek Gminnej Spółdzielni "SCh" nie jest przedmiotem własności (współwłasności) jej członków.

Z tego to względu można reprezentować pogląd, że spółdzielnia jest uspołecznionym zakładem w rozumieniu § 19 cytowanego w pytaniu rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 czerwca 1983 r. (Dz. U. Nr 33, poz. 157 ze zm.) mimo wejścia w życie ustawy z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym (Dz. U. Nr 11, poz. 50).

Nadając jednak generalne znaczenie dokonanej nowelizacji art. 33 kodeksu cywilnego oraz uwzględniając, że przepisy ustaw podatkowych tylko w ograniczonym zakresie mają zastosowanie do stosunków ubezpieczenia społecznego (art. 14-17, 20, 21, 23-29, 30 ust. 4 oraz 40-49 ustawy o zobowiązaniach podatkowych) można bronić poglądu, że z chwilą wprowadzenia tej zmiany utracił sens podział jednostek organizacyjnych, który wyróżnia uspołecznione zakłady pracy. Z tego to względu realny byłby dla celów wypłaty zasiłków chorobowych podział na państwowe i niepaństwowe zakłady pracy i zakwalifikowanie spółdzielni do tych ostatnich. Również w takim przypadku wymagałoby wyjaśnienia, czy spółdzielnie jako niepaństwowe zakłady pracy są jednocześnie uspołecznionymi zakładami pracy w rozumieniu § 19 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 czerwca 1983 r. w sprawie obliczania zasiłków... (Dz. U. Nr 33, poz. 157 ze zm.).

Rozpatrując przedstawione zagadnienie i podejmując przytoczoną w sentencji uchwałę, Sąd Najwyższy rozważył co następuje: Przedstawione do rozstrzygnięcia w trybie art. 391 k.p.c. zagadnienie prawne, sformułowane stosownie do stanu faktycznego sprawy, znalazło już ogólne rozstrzygnięcie w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 30 czerwca 1994 r. sygn. akt II UZP 15/94.

Zgodnie z tą uchwałą: "W okresie od dnia 1 października 1990 r. do dnia 4 lipca 1993 r. spółdzielnie należało traktować jako uspołecznione zakłady pracy w rozumieniu § 19 ust. 1 i 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 czerwca 1983 r. w sprawie zasad obliczania zasiłków z ubezpieczenia społecznego oraz pokrywania wydatków na te zasiłki (Dz. U. Nr 33, poz. 157 ze zm.)".

W uzasadnieniu tej uchwały Sąd Najwyższy stwierdził m.in., że pojęcie "uspołeczniony zakład pracy" nadal obowiązuje w prawie ubezpieczeń społecznych i w prawie pracy. Pojęcie to występuje w szeregu przepisów np. w art. 18 i 96 ustawy z dnia

14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz. U. Nr 40, poz. 267 ze zm.) w § 6 i 8 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1993 r. w sprawie postępowania o świadczenie emerytalno-rentowe i zasad wypłaty tych świadczeń (Dz. U. Nr 10, poz. 49 ze zm.), a także w § 19 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 10 kwietnia 1989 r. w sprawie zasiłków rodzinnych i pielęgnacyjnych (jednolity tekst: Dz. U. z 1993 r., Nr 110, poz. 492).

Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że pojęcie "uspołeczniony zakład pracy" nie zostało zdefiniowane ani w prawie ubezpieczeń społecznych ani w prawie pracy. Pojęcie to jednak w prawie ubezpieczeń społecznych nie odpowiadało pojęciu jednostki gospodarki uspołecznionej użytemu w art. 33 k.c. przed jego nowelizacją. Przepis ten wymieniał tylko część uspołeczniowanych zakładów pracy, którym przyznawał osobowość prawną, nie określał natomiast, które podmioty są jednostkami gospodarki uspołecznionej.

Pojęcie uspołecznionego zakładu pracy jest pojęciem szerszym od jednostki gospodarki uspołecznionej. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu przytoczonej uchwały podkreślił, że spółdzielnie i ich związki, jako jednostki gospodarki uspołecznionej, były wymienione w art. 33 § 1 pkt 4 k.c. oraz w art. 1 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 26 lutego 1982 r. o opodatkowaniu jednostek gospodarki uspołecznionej (jednolity tekst: Dz. U. z 1987 r., Nr 12, poz. 77 ze zm.).

Sąd Najwyższy zwrócił też uwagę, że ustawodawca nowelizując w 1989 r. Konstytucję PRL oraz w 1990 r. kodeks cywilny i zrywając z dotychczasową klasyfikacją rodzajów własności nie wprowadził odpowiedniej korekty w innych, niż prawo konstytucyjne i cywilne, działach prawa.

Pojęcie jednostki gospodarki uspołecznionej występowało nadal w wymienionej wyżej ustawie z dnia 26 lutego 1982 r. o opodatkowaniu jednostek gospodarki uspołecznionej. Ustawa ta została uchylona dopiero ustawą z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym (Dz. U., Nr 11, poz. 50 ze zm.).

Sąd Najwyższy zaznaczył też, że przepisy prawa ubezpieczeń społecznych nie odsyłają do stosowania przepisów kodeksu cywilnego.

Jest to sytuacja odmienna niż w prawie pracy, w którym przez art. 300 k.p. dopuszczalne jest odpowiednie stosowanie przepisów kodeksu cywilnego w sprawach nie uregulowanych w prawie pracy i wówczas, gdy nie są one sprzeczne z przepisami tego prawa.

Między prawem cywilnym a prawem ubezpieczeń społecznych i przepisami podatkowymi z drugiej strony, w okresie objętym pytaniem prawnym, doszło do nie-spójności będącej konsekwencją uchylenia przepisów art. 126 - 135 k.c., określających rodzaje własności w dotychczasowym rozumieniu oraz wyeliminowaniu w prawie cywilnym pojęcia jednostki gospodarki uspołecznionej.

Znaczenie zmian w prawie cywilnym i ich wpływ na prawo ubezpieczeń społecznych, powinny być zdaniem Sądu Najwyższego zawartym w uzasadnieniu uchwały, rozpatrywane w kontekście całokształtu przepisów ubezpieczeń społecznych, a także ich związku z przepisami finansowo podatkowymi obowiązującymi w tym okresie. Te ostatnie przepisy były uregulowane ustawą, a więc aktem równorzędnym z ustawą z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy kodeks cywilny, a ponadto miały one charakter przepisów szczególnych wcześniejszych.

Podjmując uchwałę w niniejszej sprawie Sąd Najwyższy podziela w pełni

przytoczone wywody zawarte w uzasadnieniu do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 30 czerwca 1994 r.

Przedstawione w trybie art. 391 k.p.c. przez Sąd Apelacyjny w Rzeszowie zagadnienie prawne, jest wynikiem zaistniałej niespójności między aktualnymi przepisami kodeksu cywilnego, obowiązującymi po nowelizacji tego kodeksu, dokonanej ustawą z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy - kodeks cywilny (Dz. U. Nr 55, poz. 321), a przepisami ustawy z dnia 26 lutego 1982 r. o opodatkowaniu jednostek gospodarki uspołecznionej (wymienionej poprzednio), która kwalifikowała spółdzielnie (art. 1 ust. 1 pkt 9) jako takie jednostki, a która utraciła moc obowiązującą z dniem 5 lipca 1993 r. (art. 56 ustawy z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym - Dz. U. Nr 11, poz. 50). Przepis § 19 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 czerwca 1983 r. w sprawie zasad obliczania zasiłków z ubezpieczenia społecznego oraz pokrywania wydatków na te zasiłki (Dz. U. Nr 33, poz. 157 ze zm.) stanowi, że wydatki na zasiłki chorobowe przysługujące pracownikom uspołecznionych zakładów pracy oraz osobom wykonującym pracę nakładczą na rzecz tych zakładów, są pokrywane ze środków zakładów pracy przeznaczonych na wynagrodzenia - w czasie trwania stosunku pracy.

Jak już zwrócono uwagę w uzasadnieniu do uchwały z dnia 30 czerwca 1994 r. II UZP 15/94 pojęcie "uspołeczniony zakład pracy" jest szersze od pojęcia "jednostki gospodarki uspołecznionej".

Dlatego też likwidacja, w wyniku nowelizacji kodeksu cywilnego, pojęcia jednostki gospodarki uspołecznionej, nie może być utożsamiana z likwidacją pojęcia "uspołeczniony zakład pracy" użytego m.in. w cytowanym wyżej § 19 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 czerwca 1983 r.

Zasada pokrywania wydatków na zasiłki chorobowe dotyczyła nie tylko jednostek gospodarki uspołecznionej ale także innych uspołecznionych zakładów pracy, które nie były osobami prawnymi w rozumieniu art. 33 § 1 k.c., przed nowelizacją tego przepisu, lub przestały nimi być. Gminna Spółdzielnia "Samopomoc Chłopska" w N., podobnie jak inne spółdzielnie, była nie tylko uspołecznionym zakładem pracy ale również jednostką gospodarki uspołecznionej.

Uchylenie pojęcia "jednostki gospodarki uspołecznionej" w wyniku nowelizacji kodeksu cywilnego nie oznaczało automatycznie, iż Spółdzielnia przestała być "uspołecznionym zakładem pracy", o którym mowa w § 19 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 czerwca 1983 r. Pojęcie "uspołecznionego zakładu pracy" nie może być również wiązane z samą formą własności (uchylenie art. 126-135 k.c. przez ustawę zmieniającą kodeks cywilny Dz. U. Nr 55 poz. 321), albowiem, na co też zwrócił uwagę Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z 30 czerwca 1994 r. o trybie i formie własności nie rozstrzyga bowiem jakaś immanentna właściwość jej przedmiotu, lecz rodzaj i charakter podmiotu, któremu ona przysługuje".

Formalna zmiana numeru identyfikacyjnego "Regon" od dnia 13 maja 1991 roku nie oznacza zmiany charakteru spółdzielni jako uspołecznionego zakładu pracy w rozumieniu § 19 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z 6 czerwca 1993 r., wymienionego poprzednio. Nawet bowiem sprywatyzowanie środków produkcji, o ile nastąpiło, nie zmieniało charakteru spółdzielni jako uspołecznionego zakładu pracy dla jej członków, skoro pozostała ona spółdzielnią. Kierując się powyższymi względami Sąd Najwyższy, podjął przytoczoną w sentencji uchwałę.

=====
Przypis: uchwała II UZP 15/94 opublikowana w OSNAPiUS 1994 nr 8 poz. 131.